

Література:

1. Dyer H. Environmental security and international relations: the case for enclosure. *Review of International Studies*. 2001. № 27. P. 441–450.
2. Environmental security. URL: <https://warpp.info/en/m8/articles/m8-01> (дата звернення: 20.11.2022).
3. Краснова Ю. А. Особливості міжнародно-правового розвитку права екологічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 45. С. 143–147.
4. Малишева Н. Р. Міжнародне право екологічної безпеки: поняття, стан та особливості розвитку. *Проблеми права екологічної безпеки* : навч. посіб. / М. В. Краснова, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова та ін. ; під заг. ред. М. В. Краснової та Р. С. Кіріна ; відп. ред. В. І. Андрейцев. Дніпро : НГУ, 2016. С. 523–527.
5. Заржицький О. С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти) : монографія. Дніпро : Національний гірничий університет, 2012. 200 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-78>

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Серватюк Л. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Міжнародні стандарти прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові принципи і норми, які закріплюють мінімально необхідний зміст/обсяг прав людини, встановлюють обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту, визначають межі можливого й припустимого їх обмеження та передбачають відповідальність держав за їх порушення.

Правову основу «міжнародних стандартів прав людини» складають Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейський соціальний стандарт (1961), Заключний акт

Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав – учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЕ (1990) та інші нормативно-правові акти універсального та регіонального характеру.

В умовах збройного конфлікту права людини знаходяться під загрозою порушення. Проте наявність збройного конфлікту не є підставою заперечення, скасування або порушення прав людини [1].

Єдиною обставиною для виправдання відступу держави від своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, тобто реалізації права держави на дерогацію є стан необхідності. *Стан необхідності* – це така надзвичайна ситуація, коли держава для захисту свого істотного інтересу, загроза якому є безпосередньою і неминучою, змушена вдатися до такого варіанту поведінки, що суперечить його міжнародному зобов'язанню по відношенню до іншої держави (інших держав) [2].

Аналіз міжнародно-правових норм з захисту прав людини та практики міжнародних судових органів дозволяє визначити, що *обмеження прав людини (дерогація)* – допустиме міжнародним правом або національним правом держав і є втручанням в права і свободи людини, які відповідають принципам законності, необхідності, доцільності і співрозмірності цілі, яка переслідується втручанням чи обмеженням, тобто:

- надзвичайна ситуація повинна бути реальною, прямою і неминучою;

- надзвичайна ситуація має бути таких масштабів, які стосуються нації чи суспільства в цілому, а не окремої її частини;

- загроза повинна стосуватися самого існування нації, тобто існує явна загроза фізичній цілісності населення, територіальній цілісності або нормальному функціонуванню органів державної влади;

- криза чи небезпека повинні мати виключний характер тобто, звичайні заходи або обмеження, які допускаються міжнародним договором чи внутрішньодержавним законодавством для підтримки громадської безпеки, здоров'ю і порядку, є явно недостатніми [3–6].

Дотримуючись певних матеріальних і процесуальних умов дерогації держава не вважається порушником своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Ці дії відповідно до норм міжнародного права є допустимими, а неухильне їх дотримання обумовлює правомірність обмеження прав людини та введеного у державі воєнного (надзвичайного) стану.

Матеріальними умовами дерогації є виняткова загроза життю нації; пропорційність; недискримінація; неприпустимість відступу від певних основних прав людини; обмеженої тривалості введеного надзвичайного стану; повага до інших зобов'язань за міжнародними договорами та нормами міжнародного права.

Процесуальними умовами правомірності надзвичайного стану є офіційне оголошення воєнного (надзвичайного стану), повідомлення, Генерального секретаря ООН або Генерального секретаря Ради Європи та забезпечення парламентського контролю у сфері прав людини.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан про що проінформовано в установленому порядку Генерального секретаря ООН та офіційних осіб іноземних держав, а також про обмеження прав і свобод людини і громадянина, межі цих відхилень і причини прийняття такого рішення.

На період дії правового режиму воєнного стану в Україні, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [7]. Такі обмеження є допустимими та не порушують «міжнародні стандарти прав людини».

На сьогодні Україна виконує свої міжнародно-правові зобов'язання у сфері забезпечення прав людини. Реагуючи на виклики, які виникли під час воєнного стану, Верховна Рада України вчасно вносить зміни до чинного законодавства з метою адаптації його до воєнного стану та вироблення діючих механізмів забезпечення й захисту прав людини в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

В свою чергу, відповідно до положень міжнародного гуманітарного права російська федерація як країна-окупант має обов'язок дотримання прав цивільного населення. Відповідно до Конвенції про захист цивільного населення під час війни, особи, які перебувають у місцях несвободи, в умовах окупації мають право на гуманне ставлення, захист від насильства та залякування, на заходи безпеки, забезпечення їх базових потреб, захист від залучення їх до воєнних дій, захист від примусового переселення тощо. При цьому держава – окупант може здійснювати загальну або часткову евакуацію з певної території, і не повинна затримувати цивільних осіб на території, що є особливо небезпечною.

Збройна агресія російської федерації проти України спричинила серйозні й масові порушення прав людини, а також норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, моніторингові місії міжнародних організації постійно фіксують переконливі докази систематичних порушень основоположних прав людини російськими військовими, включаючи свавільні вбивства та насильницькі зникнення, порушення права на власність, включаючи масову руйнацію цивільної інфраструктури, порушень заборони катувань та жорстокого поводження, зокрема гендерного насильства та сексуального насильства, пов'язаного з війною та порушення права на свободу й безпеку, включаючи викрадення та свавільні затримання, або утримання осіб під вартою без зв'язку із зовнішнім світом. Такі порушення «міжнародних стандартів прав людини» мають широкомасштабний й систематичний характер та вказують на можливість кваліфікації таких порушень як військові злочини або злочини проти людяності [8].

Норми права збройних конфліктів покладають обов'язок на сторони конфлікту провести розслідування та притягнути до відповідальності винних у грубих порушеннях прав людини та серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права.

Отже, Україна має налагодити ефективну координацію у сфері правосуддя між національними та міжнародними судовими установами, у тому числі шляхом співпраці з Міжнародним кримінальним судом. Саме використання всіх наявних регіональних та міжнародних механізмів притягнення до відповідальності і є важливим додатковим компонентом забезпечення реальної відповідальності російської федерації, її посадових осіб й військовослужбовців, незалежно від їх статусу, винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людства.

Література:

1. Про захист жертв війни: Женевські Конвенції 1949 р. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 26.01.2023).

2. Проект статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння прийнятий на 53 сесії комісії міжнародного права 23.04–01.05.2001 р. Інтернет видання «HUMAN RIGHTS LIBRARY» URL: <https://www.ohchr.org/EN/Library/Pages/Index.aspx> (дата звернення: 26.01.2023).

3. Case Of Lawless v. Ireland. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext": \[CASE OF LAWLESS v. IRELAND \(No. 3\) \(дата звернення: 26.01.2023\).](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

4. Case Of Ireland v. The United Kingdom. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/engfulltext:\[Ireland v. The United Kingdom\], documentcollectionid2 \(дата звернення: 26.01.2023\).](https://hudoc.echr.coe.int/engfulltext:[Ireland v. The United Kingdom], documentcollectionid2 (дата звернення: 26.01.2023).)

5. Case Of Aksoy v. Turkey. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/engfulltext:\[Aksoy v. Turkey\], documentcollectionid2" \(дата звернення: 26.01.2023\).](https://hudoc.echr.coe.int/engfulltext:[Aksoy v. Turkey], documentcollectionid2)

6. The Greek Case – Denmark V. Greece; Norway V. URL: [http://www.echr.coe.int/Documents/Denmark_Norway_Sweden_Netherlands_v_Greece_I.pdf \(дата звернення: 26.01.2023\).](http://www.echr.coe.int/Documents/Denmark_Norway_Sweden_Netherlands_v_Greece_I.pdf (дата звернення: 26.01.2023).)

7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text \(дата звернення: 26.01.2023\).](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 26.01.2023).)

8. Про наслідки війни в Україні для сфери захисту прав людини: Меморандум Комісара Ради Європи з прав людини. URL: [https://rm.coe.int/-/1680a7390c \(дата звернення: 26.01.2023\).](https://rm.coe.int/-/1680a7390c (дата звернення: 26.01.2023).)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-79>

**СПЕЦІАЛЬНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ТРИБУНАЛ AD HOC
ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ
ЯК МЕХАНІЗМ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ
ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КРАЇНИ-АГРЕСОРА
ЗА НАЙТЯЖЧИЙ МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН**

Смирнов М. І.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Неприхована агресивна політика російської федерації (далі – країна-агресор) проти України, розпочатий та підтримуваний в Україні з 2014 р. країною-агресором збройний конфлікт, анексія Кримського півострова, окупація частин Донецької і Луганської областей та повномасштабне військове вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р.